

XIII.

FERENCZI ZOLTÁN FEOLVASÁSA.

(Tartotta a márczius 15-iki ünnepélyen 1883-ban.)

Gisztelt közönség! Az 1848-ik évi márczius 15-én két nevezetes dolog történt. Az egyik a pesti »esernyő-mozgalom«; a másik az, hogy a pozsonyi országgyűlés küldöttsége e napon vitte Bécsbe a Kossuth Lajos márczius 3-iki indítványát a felelős magyar miniszterium iránt.

Magyarország érdekében tehát az egyik mozgalom lefolyt *Pesten*, a másik *Pozsonyban*.

Kétségtelen dolog, hogy akkor a pesti mozgalom nagyobb feltűnést keltett. Mint folytatása az olasz, a párisi februári és a márcz. 13-iki bécsi forradalmaknak: maga is a forradalom színét ölté magára.

Általános volt a meggyőződés, a mit azon nap 20 ezer pesti polgár kiáltott: »ma született a magyar szabadság.«

Petőfi Sándor magas lelkesedéssel üdvözölte e napot:

Magyar történet múzsája,
Vésőd soká nyugodott:
Vedd föl azt s örök tábládra
Vésd föl ezt a nagy napot!

A gondolat szabaddá tétele, a sajtó felszabadítása e nap egyetlen, de nem muló dicsősége. Magam is elismerem, hogy logikailag a forradalom legelső lépése szabaddá tenni a lelkiismeretet, a szót. Ez az emberiség legmagasabb, legabszolútabb joga, mely felette áll az emberiségnek, a földnek, az égnek; mely mellett minden boldogító intézmény eltörpül: — hogy eszméit szabadon fejezhesse ki, mert a gondolat sérthetetlen. Az emberi gondolat szabad, mint a vihar; véghetetlen, mint a mindenség; ennek kifejezését korlátolni nem lehet, nem szabad; legyen bár kifejezve szóban, írásban; hangozzék miniszter, vagy koldus ajkairól; legyen kifüggesztve egy falragaszon, vagy felírva egy zászlóra. Az emberi gondolat örök és halhatatlan. Értéke nem abban áll, hogy a ki mondja, rangbeli, vagy szegény napszámos; minden lélek alapjában véve istentől van, s minden gondolat övé és általa nyilatkozik és minden emberben lakó lélek célja egy és ugyanaz: a tökéletesség.

E nap dicsősége ezért örök és halhatatlan. És e dicsőség java része indítványban és kivitelben Magyarország legnagyobb költőjéé, Petőfi Sándoré.

Elismerem, hogy a sajtószabadság ez ideája ki

van fejezve világosan az ellenzék 1847-ki Deák Ferencz által szerkesztett programjában. Tény, hogy a pozsonyi országgyűlési ifjuság már márcz. 4-én kérvényt ad be e tárgyban a rendekhez. De márcz. 15-én mondatott ki, hogy az eszme istené, tehát szabad.

Ez volt az 1848-ik év legelső vívmánya. De meg ez az első vívmány 1711-től, midőn a szatmári mezőn Rákóczi kuruczai letették a fegyvert: melyet hazánk kiküzdött, holott Magyarországon a sajtót törvény soha sem korlátozta.

E szabadság erőszakkal volt megnyerve; Bécsből ingyen s jóakarattól semmit sem adnak. De vérben nem fürdött, hanem örömkönnyek hullottak rája s »bölcsője párnái nem hideg, merev holttestek voltak, hanem forró, dobogó szivek.«

Ime a nevezetes mozgalom, melyben semmi rendkívüli, semmi csodás, semmi rossz szenvedély, semmi francziás tulzás. Minden lelkesen, az ifju szívek nemes hevével folyt le; minden az izgatott hév lelkesedését mutatja; de semmi a tulzást, semmi a végleteket, semmi a rombolót. Maga Petőfi két nappal utóbb így ír róla: »Eredményei olyanok, melyek e napot örökre emlékezetessé teszik a magyar történetben. Események folytatásának ez közönséges volna; de tekintve annak, a mi volt, kezdetnek, nagyszerű, dicső.«

Az, kezdetnek. Márczius 15-ike a nemzeti ellentállásnak első nyilatkozata, első kifejezése másfél száz esztendő óta annak, hogy a nemzet nem kéri a sza-

badtság morzsáit, a jogok könyöradományait; a nemzet követel.

Nevezetes és nagyszerű összetalálkozása valamely ismeretlen végzetnek, hogy a pozsonyi országgyűlés küldöttei éppen azon nap mennek kérni az első magyar felelős miniszteriumot, mely napon Pest ifjai kivívják az emberi jogok első és legszentebbikét. Ha a pozsonyi országgyűlés Kossuth Lajos által végrehajtotta a márcziusi napokban az átalakuló Magyarország halhatatlan munkáját: a márcziusi ifjak érdeme marad, hogy az országban első helyre tették a polgárt, az embert, kinek joga van a lelki szabadsághoz.

Nem titkolhatom el, t. közönség, hogy magas lelkesedéssel tölt el engemet az a nem csupán véletlen körülmény, hogy a jogfolytonosság elvén haladó országgyűlés küldöttsége aznap megy a trón lépcsőjéhez, férfiasan kérni százados jogot, melyen Pest széttöri az elfojtott gondolatok zárait.

Mily emelő e nap emléke! Mily felséges égi fényveti sugarait e megújult ország vidékeire, mely középkori ködéből kibontakozva, a haladás lelketűjítő utjaira lép! Mily fölséges az együtt érző szivek harmóniája, melyek sejtik, hogy új idők színjátékai következnek.

Ama márcziusi napokkal, melyekben a pozsonyi országgyűlés, miután három hónapig kínlódva taszította Sysiphus átkos kövét, s a jobb lelkekre az élő szobrok kínos fájdalma nehezedett, kivívta hazánk jogait: e márcziusi napokkal nemzetünk 25 éves küzdelmei nyerték el babérait. Köztudomásu dolgok ezek tisztelt közön-

ség. Miért említsem fel e 25 éves küzdelem részleteit, hogy e márczius 15-ének kettős fényét kimutassam, melynek sugarai Pozsonyból és Pestről áradva egymásba olvadnak?

Minek szóljak e 25 év kárbayesztett küzdelmeiről, mik közt a nép érdekében emelt mérsékelt szavak is börtönnel voltak büntetve; midőn az ébredő nemzeti szellemre terrorizmus nehézkedett s az ellenünk emelkedő ál-nemzetiségi törekvéseket azon kormány táplálta, melynek védőnknek kellett volna lennie; midőn hazánktól részek szakítottak el s követelt és vágyó országgrész kapcsolata megakadályoztatott; midőn a lélekölő censura jobban gyakorolta gondolatirtó rendszerét, mint bármikor és kormánykegyekkel halmoztattak el, kik a haladási kérdések megbuktatásában a lélekvásárlás erkölcsi szörnyeit honosítják meg s a felizgató tömegeket véres harcokra vezérlik; midőn mozgásba hozatott minden eszköz, minden rossz szenvedély, hogy jogaink, iparunk, művészetünk, hazánk önállása, hazánk területének épsége, nyelvünk, nemzetiiségünk, gondolataink, fejlődésükben szándékosan gátolva elnyomassanak; régi intézményeinkből a mi rossz, erővel fentartassék s a mik jók, a haladás és fejlesztés örve alatt hatástalan nyomorékokká tétessenek.

Minek említsem meg, tisztelt közönség, hogy e 25 évi küzdelem részleteinek emlékezetében megszakadna a szív, vagy följajzódna a lélek minden idege: ha a nemzeti megváltás márcziusi napjai el nem jönnek; ha e napok emlékezte nem vigasztalna meg,

hogy a hazugság és sötétség eltűnik a földről, s hogy az eszmék, a haladás, ha elzáratnak, bizonyosan azzal végzik, hogy darabokra szakítják az ellentálló gátakat, — hogy a mi az élet szüksége, a jövő megtermi.

Én, tisztelt közönség, nem fogom elválasztani a pozsonyi és pesti márcziusi napok emlékét. Én összekötöm s lelkemben örök időkre összeforrasztom azt, hogy midőn a törvényes és jogfolytonosság útján haladó nemzet 25 évi küzdelmei után férfiasan kérni megy háromszáz éves jogait: ugyanazon nap az egyéni szabadság legszentebbikét kivívja a márcziusi ifjuság. Én összekötöm, mert érzem és tudom, hogy a modern állam feladata épen abban áll, hogy az állami hatalom erősségét összhangba hozza az egyéni szabadság emberi feltételeivel. Összekötöm e napok emlékét, bárha nem titkolhatom el, hogy a törvényesen haladó országgyűlés a pesti ifjuság lelkesedését nem tudta megérteni; s a pesti ifjuság zajos türelmetlenségében az országgyűlés bölcsességét nem méltányolta. Amaz a viszonyok szerint zavargásnak; ennek megfontolása tenni nem tudásnak tünt fel.

Innen van, hogy a pesti márcziusi napok hősei a forradalom fő folyamsodrában nem szerepelnek s hajlamaik szerint a részletekben keresik e tett alkalmait, vagy a csatatéren rohannak a véráldozatra, nem többé ideális emberi szabadságokért, hanem a megtámadott hazáért.

Annyi pedig bizonyos és megczáfolhatatlan, hogy az országgyűlés dolgaiban is a pesti mozgalomnak két

érdeme van. Egyik az, hogy egyszerűbben és világosabban fogalmazta ama 12 pontban, melynek elseje a sajtószabadság, a nemzet kívánatait, mind eladdig az országgyűlés. A másik az, hogy erejével támogatta az az országgyűlést s fenyegetésével a nemzeti törvényes átalakulás munkáját elősegítette.

Hagyjuk hát összekötve a régi idők dicső betetőzését, az új világosság e forradalomszerű kezdetével. Mint vég és kezdet, a történelem komoly lelke szerint egyesülnek. Hiszen az országgyűlésen a lelki nemességre jutott nemesség lelkesedése nyilatkozott; márczius 15-én pedig a nemzet kelt föl, a nemzet, melynek lelkét egy isteni eszme tölti el: a szabadság.

Ime, tisztelt közönség, ezért méltó e nap, hogy a tudós odahagyja szobáját könyveivel és eszközeivel együtt; az iparos letegye bőrkötényét s ünnepi ruhába öltözzék; a kereskedő odahagyja boltját és könyvviteli rovatait; a tanuló odahagyja óráit s a tudomány és erkölcs által megszentelt tantermeket és eljőjjön az együtt érző emberek csoportjába, hogy tanuljon meg hazafi és polgár lenni; tanuljon emlékezni, remélni, tanuljon a haza dolgaiban nem pessimisticus világpolgár lenni.

* * *

Azt tanultam azonban a historiából s az eszmék fejlődéséből, hogy ha bizonyos eszmék betöltötték hivatásukat, bizonyos intézmények túlélték magukat, bizonyos elméletek a társadalmi vagy nemzeti fejlődés

miatt már haszontalanokká lettek: feledésbe merülnek még akkor is, ha vér árán vívattak ki.

Ugy látszik, tisztelt közönség, nem épen pusztá véletlen, hogy a márcziusi emlékek iránt folyton nő az érdeklődés.

Kolozsvár városa, mint kezdeményező, tiz év óta ünnepli meg e nap évfordulóját s növekvő állandósággal égette bele a szivekbe e nap emlékét.

Én e jelenséget igen fontosnak tartom.

Valahányszor a nemzet növekvő érdekeltséggel eleveníti fel a multnak egyik vagy másik nagy jelentét; valahányszor szenvedélyes szeretettel ragaszkodik egyik vagy másik mult esemény kedélytható emlékeihez: mindannyiszor világos, hogy a jövőtől épen azon irányban van még várnivalója.

Igen természetesnek tartom pl., hogy midőn a költő Zrinyi Miklós hazánknak a török járom alól való felszabadításán gondolkozik: ugyanakkor elmékedéseket ír azon okokról, melyek Mátyás személyében és intézményeiben hazánkat nagygyá tették.

Midőn pedig Vörösmarty oly szenvedélyes hévvel fordult a multhoz és épen a hönfoglalás legnagyobb csatáját énekelte meg: bizonyára a hanyatló Magyarország elveszését féltette s megtartásán aggódott.

Hazánknak van még tisztázni való ügye s várnivalója a jövőtől. E várni-valóból semmiről le nem mondott s fejlődő erejében nyugodt bátorsággal s csendes erővel remélheti azt, a mihez joga van s mihez óhajtásai kapcsolódnak. Magyarország nem ugyan dip-

lomatiaailag, de benső erőben elég hatalmas, hogy ki is küzdje, ha kell.

Ama csendes hatalom, mely századokon át egyszer is vissza nem vonult; ama néha szenvedő, de nyugodt nagyság, mely valahányszor előre tett egy lépést, megdöböntő volt ellenére, mint a római légióké: megszerzé nekünk ama meggyőződést, hogy Magyarország nem hal meg, Magyarország nem enged, nem törik meg, Magyarország, mint mindig, győzni fog. És e hatalom csak azon nyugodtsággal tartható meg, melylyel megszereztetett. A nagy izgékonyosság mindig physikai és erkölcsi gyengeség, vagy kimerültség jele. Magyarország, mely 15 millió polgárra támaszkodik, nem fél, nem nyugtalankodik, kicsinyesen a bűsétekre nem haragszik, boszút nem áll: Magyarország fejlődik és halad egy ismeretes, egy biztos jövő felé, mely maga az önállóság, erkölcsi és politikai függetlenség.

Nekünk nincs szükségünk ma, hogy a Laokon vagy Nióbe kinos nyögéseit, vagy az elcsüggedés gyengeségeit hangoztassuk; haragunk kifejezésére nincs mért eltanulnunk a vihar hangjait, vagy segítségül kérnünk a mennydörgést; nincs mért sujtó villámokért esedeznünk az éghez: Magyarország békés és nyugodt fejlődéssel el fogja érni önállóságát. Az emberek túlélnek egymást; mi meghalunk s nyomainkon új nemzedék áll elő, egyik ember elbukik, más hatalomra jut; de habár nincs oly emberi agyvelő, melyet a hatalom meg ne szédítene; habár nincs oly emberi szem, melyet vaksággal ne verne meg, hogy a multak tévedéseibe

ne essenek: mégis soha sem fog megtörténni, hogy hazánknak jogczime a personális unio politikai függetlenségére elvessen; s nem volt még oly magyar ember, ki azt feladni akarta volna.

Magyarország nem új, nem föl nem dolgozott nyers ideája az, mely hazánkat mondhatatlan zavarokba fogná sülyeszteni. Nincs oly magyar ember, ki ne tudná hogy ez historiai fejlemény s nem feldolgozatlan eszmék fővényalapjára építés. Hiszen az 1791-ki conservativ magyar országgyűlést csak nem fogjuk forradalmazással vádolni s 10-ik törvénycikkében, mely a magyarországi királyság és a hozzá kapcsolt részek függetlenségéről szól, betűről-betűre az van, hogy az örökös megállapítása mellett is »Magyarország mindazonáltal a kapcsolt részekkel szabad ország és egész törvényes kormányformájára nézve, (ideértve minden államhatóságait) független, az az semmi más országnak vagy népnek alatta nem áll, hanem saját állással és alkotmányával bir.«

Ha az 1848. előtti Magyarország így értette és értelmezte hazánk önállóságát, akkor a 48 utáni sem lesz rosszabb értelmező.

Valóban a nemzet önmagától fentartja ez ideát. Az eszmék népszerűsége pedig mindig azt bizonyította, hogy valami szükségét fejeznek ki és meglehet, hogy csak kétes értékű szükségét; de nincs emberi hatalom, mely fejlődésüket megakadályozza, nincs gát, mely utjokat állja.

Azt szokták mondani, hogy Magyarország jövője

kulturai kérdés. Eötvös mondása s azóta annyian idézték, hogy közmondássá lett.

Magyarország jövője igenis kulturai kérdés is; de sokkal inkább politikai és nemzetiségi kérdés.

Csupán kulturai kérdés egy ország sorsa sem.

Hiszen mi magunk, ha széttekintünk hazánk 16 évi fejlődésén, tudjuk, mit kell köszönnünk a 67-iki kiegyezésnek. A tudomány felszentelt csarnokai, a művészet vívmányai, megnyílt idők állásai, erőteljes fejlődés, melyben én csüggedést nem látok, tanui a politikai egészségesebb élet hatásainak. Ki tudna személt hunyni azok előtt, kinek látóképessége egészséges és igazságérzete romlatlan.

De épen ebből tudjuk, mi lesz köszönhető még egészségesebb politikai viszonyoknak és nem a szorosabb értelemben vett kulturának.

Az ókori Athenaeon akkor látszott meg a bukás első rothasztó jelenségei, midőn Perikles alatt úgy látszott, hogy a legfőbb művészet, és legfejlettebb kultúra kezét fogtak, hogy fénynyel és örök élettel áldják meg.

Róma bukásának első magvai azon császárság intézményeinek melegágyában vették el, mely Augustus idejében a római irodalom és műveltség arany századát teremtette.

Az 1789-iki francia forradalom okai pedig a hatalom ama túlfeszítésében gyökereznek leginkább, mely XIV. Lajos alatt létrehozta a francia irodalom legnagyobb dicsőségét.

Ime a politikai viszonyok és kultura szembeállítva.

Ime példák, melyek előtt, ha tetszik, szemet hunyhatunk; de meg nem tagadhatók. A tények megférnek egymás mellett is, nem szükségkép, csak mint okok és következmények.

Ez egyszersmind oka annak, a miért félek az alkotmányos étellel okvetetlenül együtt járó közönytől.

Nem én mondom, hogy az alkotmányos élet két rosszat terem feltétlenül: a közönyösséget és a megvesztegetést, s mindkettőt létrehozza a nagyobb társadalmi és politikai szabadsággal együttjáró önzés.

A politikai jogok könnyű és gyakori alkalmazhatása közönyössé tesz, hogy utóvégre egy követi szavazásért nem zavartatjuk akár ebédutáni álmunkat.

Utóvégre nem is óhajtjuk alkalmazni máskor — csupán ha rendkívüli érdekü esetről van szó.

Én a közönyösséget a legnagyobb emberi mulasztásnak tartom. Dante szerint is a pokol előcsarnokában azok vannak, kik életökben közönyösek voltak. De másfelől azt sem tagadhatom, hogy az alkotmányos jogok iránti érdeklődéssel együtt növekszik mindig a vesztegetés bizonyossága is; hiszen mentől nagyobb a választók érdeklődése, annál nagyobb a kormány félelme a bukástól. Már pedig oly érzelő kormány még soha sem volt a világon, mely bukását összedugott kezekkel nézte volna.

És mégis erős hitem és meggyőződés, hogy minden lehető megvesztegetések mellett is jobban van

biztosítva hazánk jövője, polgáraink mély és őszinte érdeklődése, mint bármi egyéb által.

Kérdem, mi tartotta fenn Magyarországot ezer évig?

A nemzetnek folytonos érdeklődése a haza dolgai iránt. S ez nem lehet máskép a jövőben. Magyarország jövője az, a mi volt multja: közügy. Magyarország jövője ama közérdeklődésé, mely e haza 15 millió fiának vérszerinti meggyőződése. Magyarország jövője a hazafiak ama folytonosan virrasztó gondjában nyugszik, mely nézi, látja, tudja a haza dolgait és mikor szükséges -- megteszi kötelességeit.

Nincs oly állambölcs, ki a modern államokról leirta gondolatait, habár az államot csupán a központi hatalom szempontjából vizsgálta is, — ki azt állitaná, hogy bármely nemzet bizhatja sorsát egyenesen a kormányra. Ha a kormány nem egyéb, mint a nemzet-akarát kifolyása, mi természetesebb, mint az, hogy a nemzetnek folyton *akarnia* kell.

A magyarnak mindig természete volt a közdolgok iránt érdeklődni. A mint mondják: »a magyar szeret politizálni«. E hajlamba a historia folyamán Magyarországon belekényszerítettett. Erdélyben belenőtt.

Én nem óhajtom, hogy a nemzet e hajlamot elveszítse, nem még akkor sem, ha a kormány jóakaratában, vagy bölcseségében kételkedni nem tudnék; nem még akkor sem, ha a kormányon minden földi lehetőség szerint megszürt bölcseségü férfiak ülnének. Ne mondjátok a kézművesnek, az egyszerű földésznek,

hogy maradjon csupán napi munkája mellett; ne mondjátok, hogy szavazatát ne vigye az urnához s ne kiáltsa el meggyőződését; sőt azt óhajtanám lelkem szerint; hogy ne legyen e hazában oly polgár, ki politikailag éretten ne tudja használni jogait; ne akarná úgy használni, hogy meggyőződéséhez vesztegetés, e legszörnyűbb erkölcsi szenny hozzá ne férjen. Mert ismétlem, a sors nem adhat e hazának oly boldog esztendőt, nem oly boldog órát, sőt perczet sem, ha ebben mindjárt az üdvösségnek kelyhét egyszerre tudná ránk árasztani: hogy szabad legyen lemondanunk a haza dolgai iránt való gondolásról.

Sőt a midőn eljön az idő, melynek sok tekintetben jelei mutatkoznak: midőn a magyar levetkőzve érdeklődő hajlamát a haza iránt, közönnyel csupán akár élvezetnek, akár önző munkájának él; midőn a szűk látkörűség köde száll elborult fejére s levetkőzi a magyar nemzet sorsáról való történelmi öntudatát: akkor én megszaggatom ruháimat s hamut hintek fejemre, mert Magyarország napja alkonyul; vagy fejlődésében új, sejtethetetlen utra tér s arra nem vagyok kíváncsi.

De ha már most igaz az, hogy a politikai érettségnek, a hazafiui lelkesedésnek legnagyobb támasza, az erkölcsi nihilismusnak, megvesztegetésnek legjobb őre, a míveltség: így igenis elismerem, hogy Magyarország sorsa kulturai kérdés és ebben is haladunk napoként.

E tekintetben sincs okunk kételkedni.

A scepsis ne is legyen soha vallásunk, a reménytelenség hitünk, a lemondás ne kedélyhangulatunk.

Én hitemet a reménységből meritem, a mint elmondtam meggyőződéseimet.

Remélem, hogy hazánk fiainak őszinte lelkesedése, meleg hazaszeretete mellett, a mult jogaiból ki fog fejlődni Magyarország ama nagy jövője, melyről ihlett jó-soknak zenge ajka lantban, hegedüben, a felizgatott szív nyilatkozásaiban.

Remélem, hogy hazánk erős és érett lesz nemzeti művelődése, a tudomány, művészet és ipar hatalmas által; hogy a még nyers szivekbe is tisztább érzemények, gyümölcsözőbb eszmék fognak meghonosulni, melyek megtermékenyítik s megszentelik az akaratot.

Remélem, hogy miután a nemzet nagysága csak az egyesek haladásában rejthetik, mindnyájan lelkünk ereje szerint igyekszünk fejlődni egy derék munkássággal betöltött életben, mely a legszebb, mit a békés polgár a haza oltárára tehet.

Érzem, tisztelt közönség, hogy ez az önök reménysége s az önök akarata is.

És én mondani merem, hogy az együttérző szivekben Isten van jelen és az egyérzésűek testülete vallásos testület, melynek tana a nemzetiség; czélja erőmegőrzés a műveltség által. És én izgatott agyam idegzetével látom boldognak, dicsőnek e nemzetet, mely halhatatlan multja, halhatatlan szenvedései, halhatatlan nagy férfiai, halhatatlan vérrel megszentelt helyei és halhatatlan jövője által.